KUML 1976

KUML 19 76

ÅRBOG FOR
JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB

With Summaries in English

Jysk Arkæologisk Selskab satte dette Kuml for
HARALD ANDERSEN
På 60-årsdagen den 25. februar 1977

I kommission hos Gyldendalske Boghandel,
Nordisk Forlag, København 1977

OMSLAG: »Drik, og du vil leve skønt«
Indskrift på drikkeglas fra Stilling Trehøje.

Redaktion: Poul Kjærum
Tilrettelæggelse og omslag: Flemming Bau
Tryk og indbinding: Jydsk Centraltrykkeri A/S

Skrift: Baskerville 11 pkt.
Papir: Mat JC-blade 120 gr.

ISBN 87-01-58581-9

INDHOLD/CONTENTS

MYTER OG RISTNINGER

af Ove Bruun Jørgensen

Med arkæologiens udvikling gennem de sidste 150 år har vi opnået at kunne danne os en omtrentlig forestilling om dele af det materielle liv i den nordiske oldtid ud fra de gjorte fund, og ved hjælp af religionshistorien i andre dele af verden og ved hjælp af sammenlignende etnologi er man kommet langt i en tolkning, der kan bekræfte os i, at fortidens jægere og bønder har levet dagliglivet med magiske og religiøse forestillinger. Men vore indtryk af disse forestillinger er kun middelmådige og rent sporadiske. Vi har altid manglet helt konkrete oplysninger om, hvilke myter de religiøse tanker har kredset om. Her skal kortfattet fremlægges de første foreløbige resultater af mine indtil nu udførte studier af et muligt sammenfald mellem visse nordiske, ikke-arktiske helleristningers motivkombinationer med den mediterrane myteverden, repræsenteret ved de samtidige ugaritiske myter. Denne undersøgelse ville ikke have været nødvendig, hvis bronzealderfolket havde efterladt sig skriftlige kilder, der havde fortalt om dets religiøse forestillinger, men dette materiale mangler endnu totalt nord for Alperne. Vi har kun de materielle efterladenskaber i form af faste fortidsminder, gravfund, ornamentik og figurer; og så har vi den billedkunst, som vi kalder helleristninger.

Her er ikke plads til at tale meget om den hidtidige ikonografiske forskning af helleristningerne. Oscar Almgren repræsenterer med sin »Hällristningar och Kultbruk«, 1926–27 det hidtil størst anlagte forsøg på ved hjælp af religionshistorie og folkeminder fra store dele af det europæiske, forasiatiske og nordafrikanske område at trænge ind i denne billedverdens hemmeligheder. Oscar Almgren skriver 3 år før de første ugaritiske lertavler med de kanaanæiske (syrisk-fønikiske) myter dukker op af jorden i Ras Shamra, og han er derfor uden skyld i, at dette materiale mangler i hans fremstilling; p. 204 nævner han Sven Nilssons teori (1) om, at Ba'alskulten i Nordens bronzealder indførtes af fønikiske kolonister, men kommer ikke nærmere ind på sagen. Åke Ohlmarks har forsøgt en tolkning udfra den nordiske mytologi (2).

P. V. Glob er den første, mig bekendt, der gør brug af de ugaritiske håndskrifter til belysning af enkeltmotiver på helleristningerne i »Helleristninger i Danmark« og i »Højfolket« (3). Disse bøger tyede jeg til, da jeg ved arbejdet med opstilling af en helleristningsudstilling, arrangeret af Histo-

risk Samfund for Holbæk Amt i 1972, iagttog, at nogle af de ophængte motiver fra Bohuslän havde en forbavsende lighed med scener fra de ugaritiske myter, som jeg kendte fra mit gammeltestamentlige studium. Det var Globs henvisning til de ugaritiske myter, der satte mig igang med et fornyet studium af myternes tekster og det for mig nye studium af helleristningerne.

DE UGARITISKE TEKSTER

I 1929 og i årene frem til den anden verdenskrig udgravede den franske arkæolog Claude F. A. Schaeffer (4) i Nordsyrien ved Ras Shamra dele af en by og samlede sig især om et fyrstepalads med nogle templer. Det mest afgørende fund var en lang række beskrevne lertavler, som viste, at stedet havde været en international handelsby. Flere af oldtidens sprog var repræsenterede i det omfattende materiale, som bestod af litterære tekster, breve, samt tekster vedrørende handel og søfart. Den del af fundet, der tiltrak sig mest opmærksomhed var en litteratur på ugaritisk, en nordkanaanæisk søsterdialekt til det klassiske hebræisk. Ved tydningen af den alfabetiske kileskrift viste det sig, at det meste af denne litteratur var myter fra den kanaanæiske Ba'alsreligion, som især var kendt fra det Gamle Testamentes profeter.

Teksterne blev nedskrevet mellem 1400 og 1350 f. Kr. men der kan ikke herske tvivl om, at teksternes faste, gennemarbejdede poetiske form må vise tilbage til, at myternes stof rækker meget længere tilbage i tiden, hvad indholdets paralleller til babylonisk og sumerisk myteverden gør klart.

Handlingen i den del af Ba'alsmyten, der er aktuel for tolkningen af de følgende helleristningseksempler, er i korthed følgende: Frugtbarhedsguden BA'AL har nedkæmpet kaosguden YAM og fået sig et tempel efter strid med overguden EL. Dødsguden MOT kræver derefter BA'AL's besøg i dødsriget. Viljeløs følger BA'AL kravet. Forinden copulerer han med en kvie. BA'AL's søster og elskede ANAT, datter af EL beder tjenerne GUPN og UGAR om at finde den døde BA'AL. De finder ham på dødens strand. ANAT kommer til og sørger over ham. Solgudinden SHAPASH hjælper hende med begravelsen på bjerget SAPON. EL beder sin hustru ATHIRAT om en af hendes sønner til konge i stedet for BA'AL. ATHTAR bestiger forgæves BA'AL's trone. ANAT hævner BA'AL ved at dræbe og partere MOT. BA'AL genopstår, han udkæmper en jævnbyrdig hævnkamp med MOT, og ANAT og BA'AL forenes på SAPON.

Der har i forskningen været megen uenighed om de ugaritiske myters »plads i livet«. Her skal blot kort refereres, at den første oversætter af mytestoffet Ch. Virolleaud talte om »poesie phenicienne«, G. R. Driver, Eisfeldt m. fl. om »legends« eller »myths«. Johs. Pedersen skriver: »We have to do

with a cultdrama, which offers at once a myth and a ritual, what happens in the cult being identical with what happened in the primeval time or eternity« (5).

Pladsen her tillader ikke en større skildring af forskningen af myternes »plads i livet« eller deres forhold til Gammel Testamente, i hvilken retning det meste af den hidtidige forskning er gået. Men det er den øjeblikkelige opfattelse hos de fleste forskere, at myterne hører til i en religiøs verden, hvor det gjaldt om, at guder og mennesker tilsammen sørgede for, at naturen holdtes igang, at såning og høst, avling og død fandt sin naturlige plads i årets cyklus og i livets cyklus, og at kaosmagterne, som ville splitte den ordnede verden, blev holdt på afstand, så at skabelse, der havde afløst kaos, ikke blev overvundet af kaos igen.

Vi står altså overfor nogle tekster, der afslører sig som udtryk for en begrebsverden, der var tidens i bronzealderen i den nære orient og samtidig med de ældre perioder af den nordiske bronzealder. Spredtes denne begrebsverden med det nye håndværk, eller mødtes den blot med tankegange, den var i familie med? Det får stå hen, til bedre kilder er til vor rådighed. Her skal blot redegøres for nogle sammenfald mellem tekster og billeder, som i nogle henseender er lige så slående, som sammenfald af tidens smag i ornamentik er fastslået for de europæiske og forasiatiske verdeners vedkommende.

METODEN

I den foreliggende litteratur om helleristningsfortolkningen savnede jeg religionshistorisk og ikonografisk systematik. Den tidligere forskning af ristningernes indhold skelnede mellem solkult, dødekult og frugtbarhedskult i bronzealderen (6). Dette kan religionshistorisk ikke lade sig gøre. Endvidere savnede jeg en skarp skelnen mellem den nøjagtige billedbeskrivelse og den indholdsmæssige tolkning.

P. J. Riis (7) fremhæver Sophus Müllers og A. Furumarks krav til, at man, inden man tolker et billedes reelle indhold, begynder med en formel tolkning, en detailbeskrivelse. Han skriver: »Sophus Müller og efter ham Furumark kaldte det en formel tolkning, hvis et billede beskrives som en mand med en hammer, men en reel, når man siger, det er Thor«. Jeg er enig med P. J. Riis i, at dette stadig må være et grundlæggende princip i al billedtolkning, hvor vi står overfor billeder uden forklarende tekst.

Disse principper har K. Friis Johansen fulgt i sin: Iliaden i tidlig græsk Kunst (8), i sin tolkning af de græske vasemalerier. K. Friis Johansen skriver p. 12 om det heroiske epos, at det »har øvet en endog betydelig inspirerende og billeddannende indflydelse på arkaisk kunst« og »det lægger sig ikke blot for dagen i sujetoverensstemmelser af en sådan karakter, at de ty-

deligt forudsætter kendskab til de episke sagnversioner hos kunstnerne, men også i træk af mere almen art, der forlener fremstillingen med en episk kolorit«. Og p. 15 skriver han, at »den stærkt traditionsbundne arkaiske kunst« har »tilbøjelighed til atter og atter at gentage den samme billedtype eller det samme kompositionsskema«. K. Friis Johansen vil »analysere de indflydelser fra Iliaden, som er påviselige i den tidlige græske kunst og prøve deres værdi som udsagn om kendskab til digtet«. P. 19 skriver han: »Det gælder om at sammenstille det billedstof, der kan komme i betragtning med størst mulig fuldstændighed. Ikke blot alle kompositioner, der er skabt ud fra bestemte episoder i Iliaden, men overhovedet et hvert billedværk, der i et eller andet træk røber inspiration der fra, er af betydning for os«. Og han taler på samme side om »faste billedtyper, der benyttes som stående formler for visse hyppigt forekommende situationer«.

I en samlet sum giver disse citater fra P. J. Riis og K. Friis Johansen principperne også for nærværende arbejde. Som på vasemalerierne er der på helleristningerne tilbøjelighed til atter og atter at gentage den samme billedtype og det samme kompositionsskema. Det både hjælper een på sporet og bekræfter een i, at der må være et sammenfald, ikke mindst, når der er træk af speciel art både i enkeltmotiver og motivsammensætninger.

Men der er den meget væsentlige forskel, at K. Friis Johansen i sit tolkningsarbejde har nogen vejledning i, at der på nogle billedflader er personnavne, der kan hjælpe tolkningen. Med vort sprogkendskab er noget lignende endnu ikke fundet på helleristningerne.

Endvidere er der den forskel, at vi ikke har de ugaritiske myter i deres helhed. Der er store huller i mytetavlerne, men der er tilstrækkeligt stof til, at man kan danne sig en forestilling i store træk om mytehandlingens forløb eller kulthandlingens fremadskriden. Når Ba'alsmyten høres i det omfang, vi indtil nu kender den, vil man, som i forholdet mellem Iliadens begivenheder og de græske vasebilleder, kunne genkende myten både i brudstykker og i sammenhænge på visse helleristningsflader, ikke blot i enkelte motiver, men i motivkombinationer, der danner handlingsforløb. Med K. Friis Johansen må jeg – med en omskrivning af citat fra p. 12 – sige, at der lægger sig for dagen »sujetoverensstemmelser af en sådan karakter«, at nogle af helleristningsbillederne tydeligt forudsætter kunstnerens kendskab til myten, dele af den eller stærke afsmitninger af den i kunstnerens egne omgivelser.

Som sagt er der huller i myteoverleveringerne, hvor vi sommetider mangler en enkelt forbindende handling, men hullerne i myteoverleveringens skriftlige materiale må ikke friste til da at sige, at så skal der i hullerne stå noget, som vi ikke nu kan forstå på ristningerne. Fravær af kilde må aldrig friste til den slags tolkninger. Hvad der bliver til rest på en ristning, når vi har forbrugt af dens motiver og motivkombinationer, som er i samklang med myten, må vi lade stå, indtil nye kilder melder sig.

Da vi ikke ved, hvad de nordiske bronzealderfolk kaldte deres guder, bruger jeg i det følgende de ugaritiske navne for overskuelighedens skyld.

Arbejdet vil nu bestå i først en formel tolkning af enkeltmotiver og derefter en reel tolkning i relation til mytestoffet med alle de enkelttræk, der er i motivet. Hvor dette motiv indgår i en kombination af motiver, som findes sammenfaldende med en situation fra myten, vil dette yderligere underbygge den reelle tolkning. Endvidere vil en række af motiver og motivkombinationer kunne danne handlingsforløb. Her vil det så vise sig, hvor store dele af myten, der er skildret og hvilke enkeltbegivenheder, der er udeladt. Det kan ofte ske, at kompositionen er så stram, at vi kan have en mytes hovedpersoner stillet op i positioner overfor hinanden uden at nogen egentlig handling skildres, men sådant opstillede, at man ved at bruge billedet som »pegebillede« i den fortættede opstilling kan fortælle handlingen. Sammenstillingen af personerne i deres specielle positioner indenfor billedfladen bliver umiddelbart forståelig ved tilsammen at give et sammentrængt udtryk for den mytiske handling eller for kulthandlingens forløb. Vi kan se dem som udklædte skuespillere, der tager mod applausen, opstillet på scenen, som de hører sammen i handlingen.

Hidtil er teksterne blevet oversat med et sideblik til gammeltestamenteforskningen, hvilket nogle steder, som jeg vil nævne, har ført til en fortolket oversættelse. Jeg har derfor fundet det nødvendigt selv at oversætte teksterne, og det er denne oversættelse, der i det følgende vil blive citeret.

Tekstgrundlaget er G. R. Driver: Canaanite Myths and Legends, Edinburgh, 1956 (1971), som tager hensyn til de fleste læsemåder. Teksthenvisningerne er sammenfaldende med Drivers. Til kontrol af teksten er anvendt: Corpus des Tablettes en Cuneiformes Alphabétiques, découvertes à Ras Shamra – Ugarit de 1929 à 1939, par Andrée Herdner, Mission de Ras Shamra Tome X, I (Texte) et II (Figures et Planches) Paris 1963 (Bibliotèque Archéologique et Historique Vol. 79 I og II).

TOLKNINGSFORSØG

Mine tolkningsforsøg skal begynde med den store helleristning fra Vitlycke, Bohuslän, benævnt ligesom de efterfølgende ristninger efter det svenske Riksantikvarämbetes inventering: Tanum sn. (socken) nr. 1, Vitlycke 1[4]. Her har jeg på een og samme flade indtil nu fundet flest motiver og kombinationer af motiver, ja hele handlingsforløb, som er sammenfaldende med myterne.

Nu vil handlingen blive beskrevet som en tegneserie:

Motiv nr. 1. (fig. 1)

Formel tolkning: Noget til venstre for midten af billedfladen finder vi en fallisk person med stor næse, sværd forsynet med vinget dupsko og extremt lange arme uden angivne hænder. Personen er bortset fra armene dybt hugget. Når det regner, løber vandet fra et naturligt jordfyldt bassin oven for klippen ned over begge ender af armene, ligesom der løber en stribe ned bag hans ryg. Dette skyldes ikke noget kunstigt brud på klippen, hvis omgivelser ikke ses at have været brugt som stenbrud. Under hver ende af armene ses et skib.

Reel tolkning: Figuren er en gud, den rejste fallos må henføre ham til en frugtbarhedsreligion – hans lange arme må være udtryk for stor magt.

I myten SHAGAR og SHALIM, der tydeligt fremtræder som et ritual, hedder det om den øverste gud EL i E. 1. L. 33b – R ii L. 1 : (9)

> Els hånd (10) blev lang som havet
> og Els hånd som floden (strømmen)
> Els hånd blev udstrakt, lang som havet
> og Els hånd som floden, El tager to håndfulde ((vand)).

Det høres straks, at den poetiske parallellisme i form er lig den, vi kender fra hebræisk poesi; her siges den samme ting på 4 næsten ens måder. Den nærmeste parallel fra Gammel Testamente er Salme 72,8: »Fra hav til hav skal han herske, fra floden til jordens ende« (11). Grænsebetegnelsen »fra hav til hav« kan vise tilbage til babylonisk sprogbrug, der udtrykker den forestilling, at jorden overalt er omgivet af vand, hvilket en tegning af det babyloniske verdensbillede på en kileskriftstavle fra ca. 600 f. Kr. viser (12).

Overfører vi nu dette til den falliske skikkelse med de lange arme, kan vi ikke få noget bedre billede af tidens opfattelse af storguden, hvis magt når fra hav til hav, hvis vi vel at mærke tør tolke skibene under det yderste af hans arme som symbol på havet, eller strandbredden, hvor skibene ligger halvt i vand og halvt på land. Det skal senere vise sig på andre ristninger, hvor motiverne er sammenfaldende, at nogle af skibene må betyde vand, samtidig med at hellerne i flere tilfælde kan opfattes som et minilandskab, hvori handlingen udspilles. Her på Vitlycke 1[4] har vi allerede set, at vandet strømmer i bestemte linier ned over klippen.

Minilandskabet er ved flere ristninger tydeligt og består af tørt land og strømmende eller til tider stillestående vand, således at den skildrede handling foregår i et »landskab«, der svarer til handlingens sted.

Det er måske tydeligst på Tanum sn. nr. 422, Kalleby 1[5], Västergård (s. 119), hvor det reelt tolkede brudepar står med fødderne i vand, når der ved regnvejr strømmer vand fra et højere liggende bassin ned i den skurestribe, hvorover skikkelserne er hugget, og det ses også, at de indhuggede skibe vender kølene mod hinanden og mod denne skurestribe, sådan som man primitivt vil tegne scenen uden perspektiv. Ristningerne er i det hele taget tegnet uden perspektiv.

Motiv nr. 2. (fig. 2)

Formel tolkning: Til venstre for skikkelsen med de lange arme kommer en høj, langhalset, fallisk skikkelse bevæbnet med sværd med vinget dupsko hen mod dennes højre arm. Den høje skikkelse efterfølges af nogle små figurer med mere eller mindre oprakte arme. Tallet er vanskeligt at bestemme, men det ser ud til, at der skal være 7. Der ses 6 tydelige figurer og et svagt fragment af den syvende. Alle småfigurerne er svagt huggede i den glatte klippe, der desværre ikke er glattet blot af isen, men også gennem børns slæden på flade sten ned over klippen sommer og vinter. Den formodning, at hvad vi mangler, er slebet af, bestyrkes ved, at 7-tallet også findes andre steder, hvor en bestemt markeret figur »skrider frem med følge« (13).

Reel tolkning: I Ba'alsmyten læser vi: BA'AL I* v L. 1–25 (14).

– – – – (mangler et ukendt antal linier)
1 – – – – – den sejrende
2 [BA'AL] – – næse lugter dig
3 – – – – – – – – –
4 – – – – – struben på en kalv
5 – – Jeg vil sætte (dig) i et hul
6 tilhørende jordguderne og tag du
7 din sky, din vind, din spand
8 din regn – med dig, dine syv
9 tjenere, dine otte orner
10 med dig PIDRYA, dug-datteren
11 med dig TALIYA, byge-datteren. Da

I myten har BA'AL nu givet efter for dødsguden MOT's invitation til at besøge ham i dødsriget. Jeg tolker den høje skikkelse som regnens, tordenens og vindens gud, der her går sin årlige undergang imøde, når tørken begynder om foråret i Mellemøsten og måske her i bronzealderen. Vi ser kun hans 7 tjenere. De 8 orner skal forstås som en parallellisme til de 7 tjenere. 8–tallet skal forstås som inclusivregning, et fænomen, der er almindeligt i semitisk litteratur. Jfr. 1. Samuel 16, 10–11, hvor Isaj opregner sine 7 sønner, men jo også har David! (15). Dug-datteren og Byge-datteren ses heller ikke, hvis ikke vi vover en reel tolkning af et par ikke-falliske figurer, der svæver, den store bag, den lille foran BA'AL.

Foreløbig har vi to motiver, guden EL for hvis ansigt de fleste handlinger sker, og guden BA'AL, der går til sin død. Set og beskrevet formelt hver for sig kunne disse motiver betyde hvad som helst, men set sammen begynder en komposition at vise sig.

Teksten fortsætter:

11 Da
12 rækker du dit ansigt sikkert mod klippen
13 fuld af huler (grave). Hæv klippen på ((dine)) ((to)) hænder,
14 skov op på (dine) to håndflader og stig ned i
15 underverdenens hus (i) jorden. Du bliver talt blandt dem,
16 der stiger ned i jorden, du skal kende intetheden,
17 når du er død. (Det) hørte ALIJAN BA'AL.

Det er stadig dødsguden MOT, der taler. På billedet af den store skikkelse ses en forbindelse mellem hans fødder. Er det en lænke, der betyder, at han ikke kan flygte? I BA'AL I* ii L. 12 siger BA'AL til MOT: »Jeg er din tjener (slave) og din for evigt«. En anden reel tolkning, som jeg har hørt, siger, at de syv frembærer eller fremskubber et gudebillede på fod, altså forbindelsen mellem fødderne reelt tolket som gudebilledets fundament. Denne tolkning kunne forsåvidt også passe, eftersom det reelt beskrevet er et kultdramas opførelse, vi ser aftegnet. Det bliver endnu tydeligere, når det næste motiv føjer sig til kompositionen.

Motiv nr. 3. (fig. 3)

Formel tolkning: Yderst til højre på den langarmede figurs venstre »hånd« ses en fallisk, med sværd bevæbnet skikkelse i tæt forbindelse med bagkroppen på et firbenet dyr, dets hale er løftet; menneskeskikkelsens fallos er i kontakt med dyret, og der er en forbindelse mellem skikkelsens overkrop hen over dyrets krumme ryg næsten til dets hals.

Reel tolkning: Der kan ikke være tvivl om, at her foregår en copulation mellem en mand og et dyr, således som vi også finder den på Tanum sn. nr. 160, Hoghem 2³ i en lignende billedmæssig sammenhæng, ligeledes på Skee sn. nr. 22, Lille Massleberg 1¹A, samt enkelte andre steder, hvor sammenhængen endnu ikke er klarlagt, f. eks. Tanum sn. nr. 269, Varlös 1², Tanum sn. nr. 450, Lille Arendal 3²III og Botna sn. nr. 88, Kallsängen. Endvidere findes motivet på en løs helle fra en høj (A,1) fra Ljungrums socken, nu i Jönköping museum. Hellen hører til en gravhøj fra II–IV periode, hvor den indgik i et system af sten opstillet i 2 koncentriske cirkler. På en trediedel af den indre rækkes skråt kantstillede, tilhugne sten fandtes helleristninger, med bl.a. denne scene og jagtscener (16).

Men på Vitlycke 1⁴, Hoghem 2³ og Lille Massleberg 1¹A er copulationsscenen i et sådant sammenfald med myten, at den må illustrere følgende tekst med fortsættelse i linie:

18 Han elskede en kvie på dødens ((grund)), en ko
19 på stranden, (på) dødens strand. Han lå
20 med hende syvoghalvfjerdsindstyve (gange)
21 hun blev besteget otteogfirsindstyve (gange)

Flemming Friis Hvidberg gør opmærksom på, at »det ikke er overraskende, at denne elskovsscene udspilles netop som Alijan Ba'al nedstiger i dødsriget. Også Adonis' bryllupsseng er hans ligbåre, som vi kender det fra Teokrits skildring (Idyl. XV)« (17). Også den ægyptiske Osirismyte har paralleller til dette (18–19).

Det er imidlertid ikke overalt på ristningerne, at dette møde mellem BA'AL og ANAT, BA'ALs kvindelige modstykke, hans hustru og efter orientalsk skik også hans søster, skildres som en mand-dyr copulation. På f.eks.

Tanum sn. nr. 422, Kalleby 1[5] (s. 119) må man efter den billedmæssige sammenhæng se den samme scene, som her, udført af den mand og kvinde, som står med benene i vandstriben. Herom senere ved tolkningen af denne helle.

I myten er BA'AL skildret snart som en tyr, snart i en menneskeskikkelse. Det må derfor ikke undre, at vi i myten på dette sted ser ham som mand i forholdet til kvien. Arvid S. Kapelrud siger, at BA'AL her optræder i okseskikkelse (20), men der er intet i de citerede linier, der minder herom. Når teksten høres, opfatter man umiddelbart det, som dette billede viser, idet BA'AL i det foregående ikke er omtalt som tyr, og jeg er lige ved at sige, at netop billederne bekræfter, at teksten kan læses, som den står (!) C. H. Gordon opfatter den skildrede scene på samme måde og kalder den »bestiality« (21). Man kan ikke anlægge en moralsk betragtning af teksten. Kun få er blevet forargede over Leda med Svanen. Jeg mener, teksten er urørlig, og al anden tolkning end den bogstavelige er at flygte fra mytens billede, som et led i den frugtbarhedsreligiøse begrebsverden, som altså disse billeder bærer præg af. Og scenen kan udmærket tænkes udspillet på kultpladsen. Dette må jøderne have oplevet, da forbud imod omgang med dyr (bestialitet) kan læses i moseloven f.eks. i 3. Mosebog 18, 23–24, med den vigtige tilføjelse, at folket (Israel) ikke må handle, som det folk, der nu drives bort (Kanaanæerne).

Scenen foregår på »dødens strand« (22), hvilket også i det følgende, især under motiv nr. 5, vil være betegnelsen for stedet, hvor vigtige dele af kultdramaet finder sted.

Motiv nr. 4. (fig. 4)

Formel tolkning: Til venstre for copulationsscenen ser vi nu det meget omstridte billede af en cirkel med et hornet dyrehoved med forkrop til venstre og ligesom nogle linier ned over cirkelen, afsluttet for oven med en bøj-

ning med en knop på. I den opmaling, som er foretaget på Riksantikvarämbetets vegne af ingeniør Torsten Högberg, Tanumshede, efter nøje klippeanalyse i 1975, er linierne og knoppen blevet til en hel skikkelse med to ben og en højre arm. Skikkelsen skræver over den resterende del af dyrekroppen, der er antydet i streg. Netop dyrets bagkrop har været genstand for forskellige formelle tolkninger, men på grund af opmalingen, der som naturligt er sket af hensyn til de mange besøgende ved den berømte helle, kan det ikke i øjeblikket lade sig gøre at analysere klippefladen objektivt, heller ikke ved sidelys, der vil forstyrres af opmalingen, hvad man kan se på et fremragende billede af Pehr Hasselrot (23). Slitagen har nok også sin skyld i, at ristningen ikke fremtræder helt tydelig, eller måske er den aldrig gjort færdig. Det er jo også et åbent spørgsmål, om hugningen er gjort ad een gang. Mit eget gnidebillede på tyndt mønsterpapir med carbonfarve viser trods alt et motiv i sammenfald med det meste af Torsten Högbergs opmaling, således at den formelle tolkning får stå fast, at billedet viser et hornets dyrs forkrop med et forben, den øvrige krop i streg, en del af kroppen inden for den øverste trediedel af et cirkelslag og over bagkroppen, med begge ben synlige langs dyrets flanke, en ikke-fallisk menneskeskikkelse med krum oprakt højrearm, hovedet nærmest af knapform. På mit gnidebillede kan anes måske en stump af en nedadvendt venstrearm parallelt med en skurestribe. Om der er stumper af en hestehalefrisure til højre for hovedet skal ikke kunne siges. Gnidebilledet antyder hugninger i skurestribens kanter.

Reel tolkning: Billedet forestiller en kvinde, der føder en tyr, cirkelen er en overdimensioneret fødselsåbning. Man kunne fristes til at spørge, hvorledes tegne dette uden perspektiv på anden måde og med fremhævelse af det helt usandsynlige i situationen?

Teksten lyder fortsat fra linie

22 og hun blev gravid og fødte et drengebarn
23 AL [IAN B] A'AL klæd ham
24 i [hans] klædning [og E] L ikke søge
25 (y) [·] ₒₒ [· ·] til hans bryst
(herefter mangler colonnen ca. 11 linier)

Man vil nu kunne indvende, at teksten ikke taler om, at ANAT føder en tyr, men at hun føder en dreng. Her støder vi på et problem ved selve rækkefølgen af de begivenheder, som Ba'alsmyten fortæller. Kronologien i fortællingens fremadskriden er så problematisk, at der er forskel på, i hvilken rækkefølge forskerne sætter de fundne lertavler, der desværre ikke er blevet fundet i kronologisk orden (24). Men følger vi nu Virolleauds 1. rækkefølge slutter myten med tavle IV, hvor BA'AL er stået op af sin grav, og ANAT skal møde ham oppe i bjergene. Inden da ser hun på tyren, og ATHIRAT

taler til ANAT, at hun skal blive svanger med en kalv, en okse, – og en ko, og i BA'AL IV iii L. 19 læser vi:

> ((Hun (ANAT i L. 9 og 17) føder)) en tyr, en tyr til til BA-'AL (25).

Teksten er noget i stykker, men ved hjælp af sammenhængen giver Virolleauds tekstkonjekturer den rette mening, ikke mindst, når vi læser slutningen L. 35–37 (26), hvor ANAT taler:

> 35 »En okse er født for BA'AL
> 36 en vildokse til skykøreren«
> 37 Sejrherren BA'AL glædede sig.

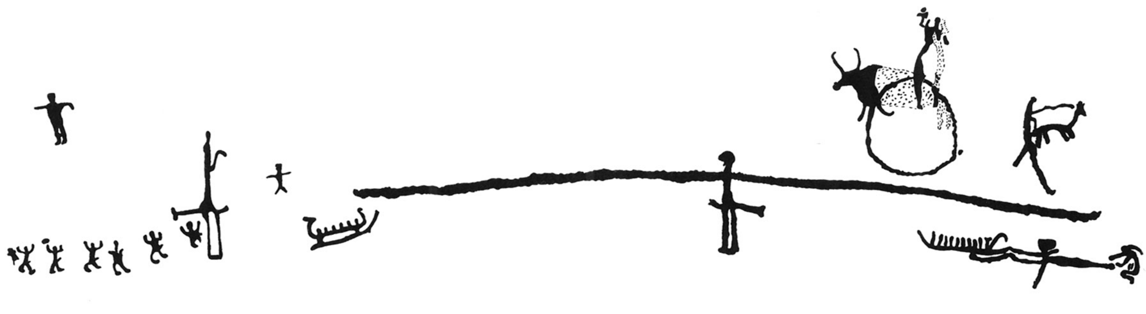
Jeg er af den mening, at teksten i BA'AL I* v L. 22 foregriber, hvad der skal ske af glædelige ting, når BA'AL vender tilbage til jorden; på samme måde har myten eller måske snarere den afsmitning, som er sket i Bohuslän, gjort, at man placerer tyrefødselen her. Idet jeg ikke tror, at man skal tolke scenen sådan, at det er BA'AL i skikkelse af en tyr, der lægges i jordgudernes hule af ANAT, men i mandsskikkelse, således som det sker i BA-'AL I i L. 17–18, hvilket sker efter dramaets indre kronologi. Men muligheden er til stede for denne tolkning, selv om tyren på billedet er mig for levende til at skulle forestille en død. I »tablette 18.148« fundet i Ugaritpaladsets »cour V« i bageovnen ved udgravningskampagnen 1954–55 er teksten inddelt i paragraffer, i hvilke der i hver nævnes et dyr, ledsaget af et gudenavn. Således er den unge tyr sidestillet med BA'AL og hesten med Astarte (ATHIRAT) (27).

I myten er BA'AL nu borte i MOT's rige, i dødens rige. Hans elskede ANAT leder efter ham overalt. EL får at vide af tjenerparret GUPN og UGAR, at ALIJAN (sejrherren) BA'AL er blevet fundet på »dødens strand«.

Vi læser nu videre i BA'AL I* vi (28) (ca. 3 linier af begyndelsen mangler).

> 3 – – – vi har været rundt
> 4 – – – – – – – for dig
> 5 fravær af høst (misvækst) (?). Vi to ankommer
> 6 til et dejligt sted, dødens grund
> 7 til et yndigt sted, marken, dødens strand
> 8 ankom vi to, til det sted, hvor BA'AL var faldet
> 9 til jorden. Død er ALIJAN BA'AL
> 10 omkommet er fyrsten, jordens herre.

Derpå begræder EL på orientalsk vis sin søns død.

Motiv nr. 5. (fig. 5)

Formel tolkning: En langhalset skikkelse uden arme med sværd, skrotum og fallos ligger vandret under den langarmede skikkelses venstre arm under copulationsscenen, fødderne rammer et skib. Bag skikkelsen en ikke-fallisk skikkelse med hestehalefrisure med en fremstrakt arm hen over den liggendes hoved og en arm pegende mod hans hoved. Foran kroppen ses to lodrette hugninger, over den opadvendte hæl resterne af en skålgrube.

Reel tolkning: Her er det enkeltmotiv, som i forening med de nys beskrevne, er mit bedste indicium for, at Ba'alsmytens handling er repræsenteret eller er til stede i en stærk og næsten korrekt afsmitning.

Vi læser i samme colonne:

28 Til strandens hjerte, hun kom til et dejligt sted,
29 til dødens bred, den græsklædte strand
30 dødens [strand], hun kom til det sted, hvor BA'AL var faldet
31 til jorden; hun sønderrev klædningen, sin dobbelte linnedklædning.

Motivet må vise, hvad linierne fortæller, at ANAT finder sin døde elskede på »dødens strand«, symboliseret ved skibet under EL's arm, der »når fra hav til hav«. Her ligger den døde frugtbarhedsgud med sine kendetegn på frugtbarhed kraftigere markeret end mange andre steder. Hans hustru ses ved den døde mands hoved i en stilling, der er en mellemting mellem den knælende og den hugsiddende, krumbøjet med begge arme hjælpeløst strakt frem mod den dødes isse, med hovedet bøjet, som det kan tænkes, at man sidder ved en død. Digtet skildrer hendes sorg ved at fortælle, at hun på orientalsk vis sønderriver sine klæder (L. 31), og i BA'AL I i L. 1–6 river hun sig i ansigtet. Om den stærkt markerede nøgenhed har med sønderrivelsen af klæderne at gøre skal være usagt, men dog forsigtigt antydet.

Også her er en parallel til Isiskulten. I en tekst, »Gudelæren fra Memphis« læses: »Nephtys og Isis ufortøvet, fordi Osiris var druknet i dets vand.

Da Isis og Nephtys så ud, fik de øje på ham og opskræmmedes over ham. Men Horus befalede Isis og Nephtys ufortøvet at gribe Osiris og forhindre, at han druknede« (29). De griber ham, og han begraves i kongeborgen på nordsiden af det land, han var nået til. I Plutarchs version af de ægyptiske myter driver den døde Osiris i land ved Byblos (30).

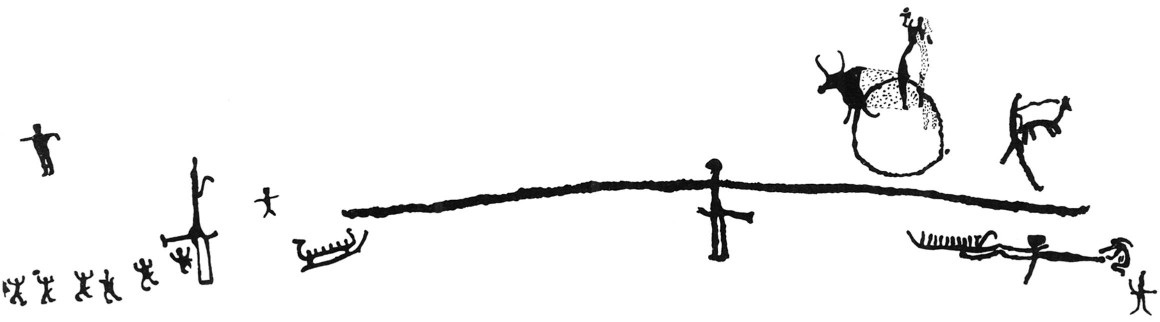
Disse paralleller til ægyptisk myteverden er ikke så mærkelige, da Ba'alsmyten allerede i Thutmosis I's tid (1530–20 f. Kr.) optræder i Ægypten, måske allerede under Hyksos-invasionen i 1700-tallet f. Kr. (31).

Hvem der påvirker hvem i Orienten omkring nedskrivningen af disse myter, er det ikke her pladsen til at afgøre, men disse paralleller nævnes blot som yderligere eksempel på, hvorledes Ba'alsmyten er blevet spredt.

Men tilbage til den sørgende kvinde. Foran sin krop har hun to lodrette streger, der krummer lidt mod hinanden ved afslutningerne. De er først fornylig blevet observeret som hugne streger og er straks af stedlige beboere blevet reelt tolket som et graviditetstegn. Måske skal det snarere umiddelbart tolkes som et vulvasymbol. Jeg har ikke fundet ugaritiske hentydninger til ANATs vulva, men i den sumeriske litteratur vil man kunne læse, at den sumeriske gudinde INANA besynger sin vulva (32). Herfra og til at tolke det som graviditetstegn er ikke langt, når en version af myten forventer, at hun er gravid med en tyr, indtil BA'AL kommer tilbage. Et lignende tegn ses på den i forhold til Vitlycke-pigen spejlvendte figur på den meget ødelagte helle, Tanum sn. nr. 406, Kalleby A og B, Soldattorpet. Denne ristning afspejler i øvrigt også nogle af motiverne, men herom i senere sammenhæng.

I INANAs digte lyder det også: »Sweet Earth, the fecund cow was impregnated with the rich semen of heaven« (33). Man kan med denne yderligere parallel fra en af ANATs aner i Mellemøsten sige, at det reelt tolkede vulvasymbol står i udmærket forbindelse med forestillingen om, at gudinden på dette sted på Vitlycke er gravid med sin tyr.

Den følgende tavle af Ba'alsmyten er betegnet ved »I« og bliver af de fleste forskere placeret i rækkefølge efter »I*«. I tavle »I« oplever vi ANATs frygtelige sorg. Hun flår sig i ansigtet og råber sin klagesang. Solgudinden SHAPASH kommer til hende, løfter BA'ALs lig op på ANATs skuldre, og ANAT begraver ham på bjerget SAPON i nord, i jordgudernes hule og foretager derefter et formidabelt slagtoffer.

Motiv nr. 6. (fig. 6)

Formel tolkning: Skråt til højre under kvindefiguren ses en korthalset, fallisk skikkelse med sværd, i størrelse mindre end alle øvrige figurer i gruppen. Figuren står vendt mod gruppen.

Reel tolkning: Figuren er BA'ALs afløser ATHTAR, der skal indsættes som konge i stedet for BA'AL.

I de følgende linier fra BA'AL III i L. 16–18 (34) læser vi med overguden EL, som den der taler:

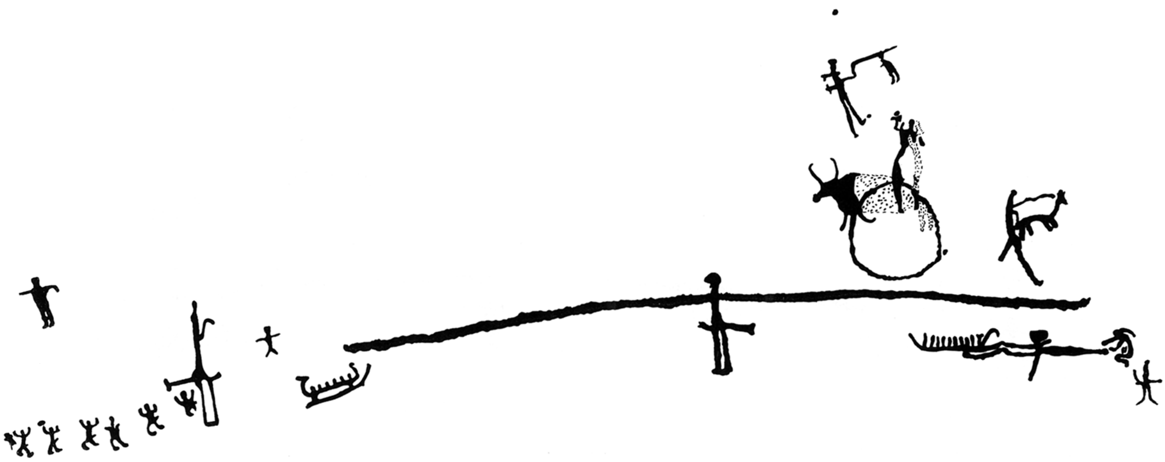
16 til ATHIRAT, havets frue: »Hør
17 O ATHIRAT, havets frue: Giv
18 en af dine sønner: Jeg gør ham til konge.

På billedet her vises ATHTAR blot bag dødslejescenen som en antydning af den efterfølgende scene. Hans forgæves tronbestigelse i L. 31 ff, hvor det viser sig, at han er for lille til tronen, har tilsyneladende mindre interesse end blot at vise hans tilstedeværelse, der netop derved kommer til som enkeltmotiv at føje sig til kompositionen for at gøre den dækkende for begivenhedsforløbet. Dette afløser-motiv ses også på andre ristninger (35).

Driver skriver, at han er enig med T. H. Gaster i, at gudenavnet ʿŧtr, ATHTAR står i forbindelse med nordarabisk: ʿaŧ(ŧ) ari, »land, vandet ved hjælp af en kunstig kanal« og ʿâŧûr, »kunstig kanal« (36). ATHTAR skulle således være gud for den kunstige vanding.

Det er kun naturligt, at ATHTAR som overrislingsgud ikke kan erstatte BA'AL, regnens gud. Og da der ikke er paralleller til disse landbrugsmæssige problemer i Bohuslän, har det været tilstrækkeligt blot på dette sted, at antyde afløserproblematikken.

Ved flere af tvekampmotiverne på Vitlycke 1[4] og andre steder vil han også kunne identificeres, men også herom i en anden sammenhæng.

Motiv nr. 7. (fig. 7)

Formel tolkning: Ovenover motivet med tyren og cirkelen ses en dårligt tegnet, halvt udvisket figur, som er svær at tyde. Det ser ud som om den har tre arme, to til venstre og en til højre. I forlængelse af den højre bøjede arm ses et våben, på hvilket der hænger en lille armløs figur.

Reel tolkning: Hvis den formelle tolkning er rigtig i sin detailbeskrivelse kan billedet handle om ANAT, der hævner BA'ALs død ved at dræbe MOT:

BA'AL III ii L. 30–37 (34):

30 Hun ramte
31 MOT, søn af EL, med sværd (eller kniv)
32 rev hun ham op, med en sigte sigtede
33 hun ham, med ild brændte hun ham,
34 med to møllesten malede hun ham. I marken
35 såede hun ham, resterne af ham, sandelig, åd
36 fuglene [·]. Hans lemmer, sandelig, gjorde de ende på
37 spurvene, stykke for stykke. Han skreg.

Colonnen afsluttes med et tydeligt tegn på, at vi har hele slutningen med.

I den næste kolonne »iii« mangler de første 29 linier, men herefter får vi at vide, at BA'AL er genopstået.

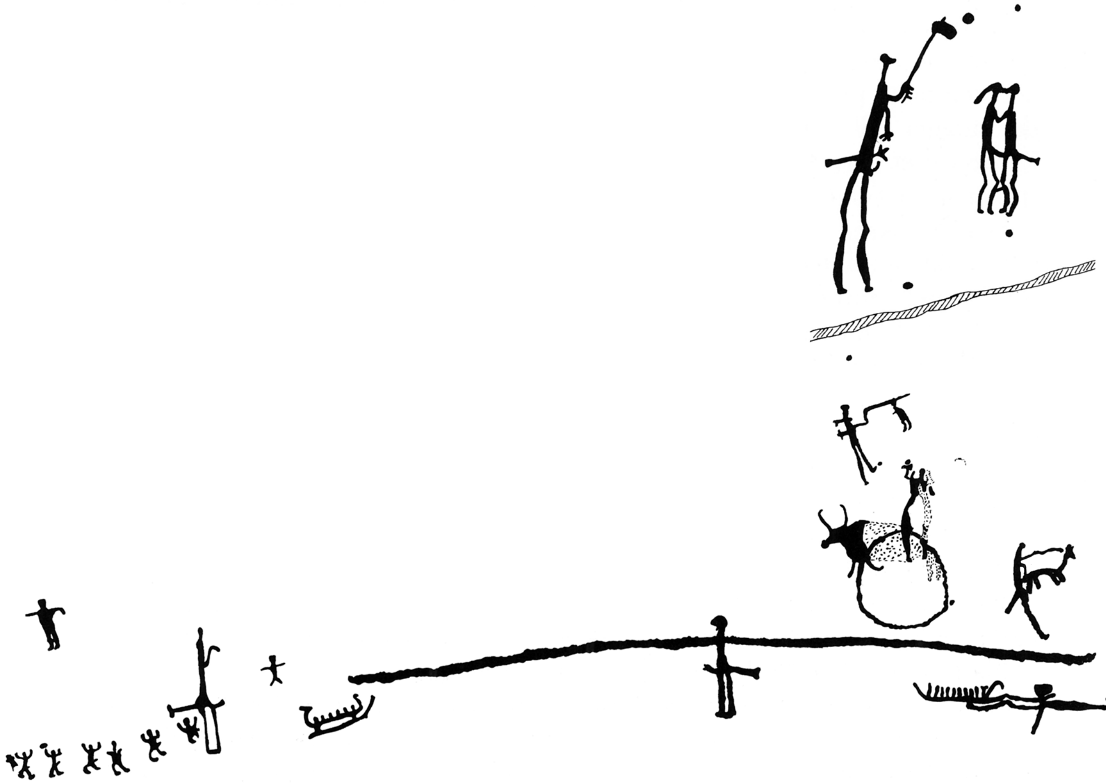
Men forinden må dødsguden MOT dø, og det sker eftertrykkeligt ved ANATs hånd med så mange midler, at man må tro, at vi her ikke blot står overfor tørketidens ende, men har at gøre med rituelle handlinger, som har udspundet sig ved bronzealderens ligfærd. Her skal blot antydes nyfundne pløjespor i cirkler omkring nogle af vore bronzealderhøje (Aggersund kalkværk og Hjerpsted (37), brændtbensfund ved kistegravlægninger af ubrændte lig (Egtved og Erslev) (38). Fund, der måske kan tolkes som spor af, at der ved gravlægningen har fundet ritualer sted, som skulle gentage hævnakten overfor døden med nedpløjning af den udsåede MOT og ned-

lægningen af brændte knogler i gravene, for at, som det sker i myten, den døde ige kan stå op af graven. ANATs behandling af MOT er netop forudsætningen for BA'ALs genopstandelse. Men dette punkt må vente til en nærmere undersøgelse af fundene. Den parterede MOT ser vi ikke i denne motivkombination, men flere andre steder i kombination med mytens elementer, f.eks. på Tanum sn. nr. 273, Varlös 1[3], hvor han ses imellem en ikke–fallisk bueskytte og et brudepar.

Hermed har det syvende, måske det svageste af motiverne sluttet sig til den øvrige komposition, billedet er forsåvidt fuldendt.

Efter BA'ALs genopstandelse og tyrens fødsel mødes BA'AL og ANAT i nord, vel på bjerget SAPON, hvor BA'AL hører til og dyrkes.

Klippen på Vitlycke 1[4] har en kraftig brudlinie ovenover den sidste scene (nr. 7), som på afgørende måde adskiller den behandlede motivkombination fra scenen ovenover.

Motiv nr. 8. (fig. 8)

Formel tolkning: En stor fallisk, sværdbevæbnet skikkelse med to arme med markerede hænder holder i den ene hånd en skafthuløkse skråt mod et par, af hvilke den venstre har hestehalefrisure, den anden sværd. De er forbundne ved hoved, arme, hofter og knæ. Begge de omtalte sværd har vinget dup-

sko. Den store skikkelses sværd har et stærkt markeret korsformet hæfte. Alle de tre hoveder er næbhoveder på lange halse.

Reel tolkning: Her er ingen tvivl om, at vi står overfor et Hieros Gamos, et helligt bryllup. Det bryllup hele myten i virkeligheden stilede imod. Det bryllup, der førte livet videre, da naturens død var overvundet.

At myterne har indeholdt et sådant bryllup antydes i et stærkt beskadiget »Fragment III« (39), der er så meget i stykker, at kun indledningen til et coitus antydes og et enkelt vildfarende ord »en okse«, skulle antyde, at det er oksefødselen, der er tale om. Der er så lidt af tavlens 18 linier, at vi kun kan fastslå, at den har indeholdt dette bryllup, som vel nok af kultdeltagerne har været betragtet som kultens klimaks.

Reelt tolker jeg den store figur som EL, der giver parret sin velsignelse, men der er ingen tekst, der støtter denne tolkning; udover ANAT og BA'AL ses kun navnet ATHIRAT i Fragment III. At EL kan have været nævnt i et af tekstens nu forsvundne afsnit, er en mulighed, som vi efter de her fremlagte principper ikke kan anvende. Men tilbage bliver, at den, der har hugget billedet, sikkert ville have savnet storguden EL, hvis han ikke havde været der, da EL i den samlede motivkombination under brudlinien spiller så stor en rolle.

Skafthuløksen, som er et kendt våben i helleristningernes tvekampe ses endnu ikke i teksterne, men er almindelig i Ugarit på myternes affattelsestid. En stele, fundet i Ras Shamra, hvis motiv efter findernes opfattelse skal være BA'AL, bærer bl.a. denne økse (40).

Dette Hieros Gamos må ikke forveksles med EL's bryllup med to gudinder, ATHIRAT og RAHMAY (muligvis ANAT) i myten SHAGAR og SHALIM (41).

I øvrigt er det Hieros Gamos-motivet, der på de fleste for myten relevante ristninger leder os på sporet af sujetoverensstemmelser med myten og ikke som her dødslejescenen og dens omgivende motiver.

På nogle få ristninger er Hieros Gamos-motivet og mand-dyr-motivet begge tilstede. Det gælder foruden Vitlycke 1^4, Tanum sn. numrene 160, Hoghem 2^3, måske 269, Varlös 1^2; Skee sn. nr. 22, Lille Massleberg 1^1A.

Pladsen her tillader desværre ikke, at komme ind på Vitlycke-ristningens øvrige motiver, som kan have relation til myten, men for mig er der, trods lange undersøgelser både for og imod teorien, ingen tvivl om, at vi her har et stærkt vidnesbyrd om, at myten eller afsmitninger, der ligger meget nær op til myten, har været kendt af dem, der huggede billederne ind på Vitlycke 1^4. Der er så mange overensstemmelser mellem den formelle tolkning i detailler og den reelle tolkning af de otte motiver, at de tilsammen i kombination har så stærkt et sammenfald med et af Ba'alsmytens centrale handlingsforløb, at vi må sige, at der er overensstemmelse mellem billede og tekst på de vigtigste punkter.

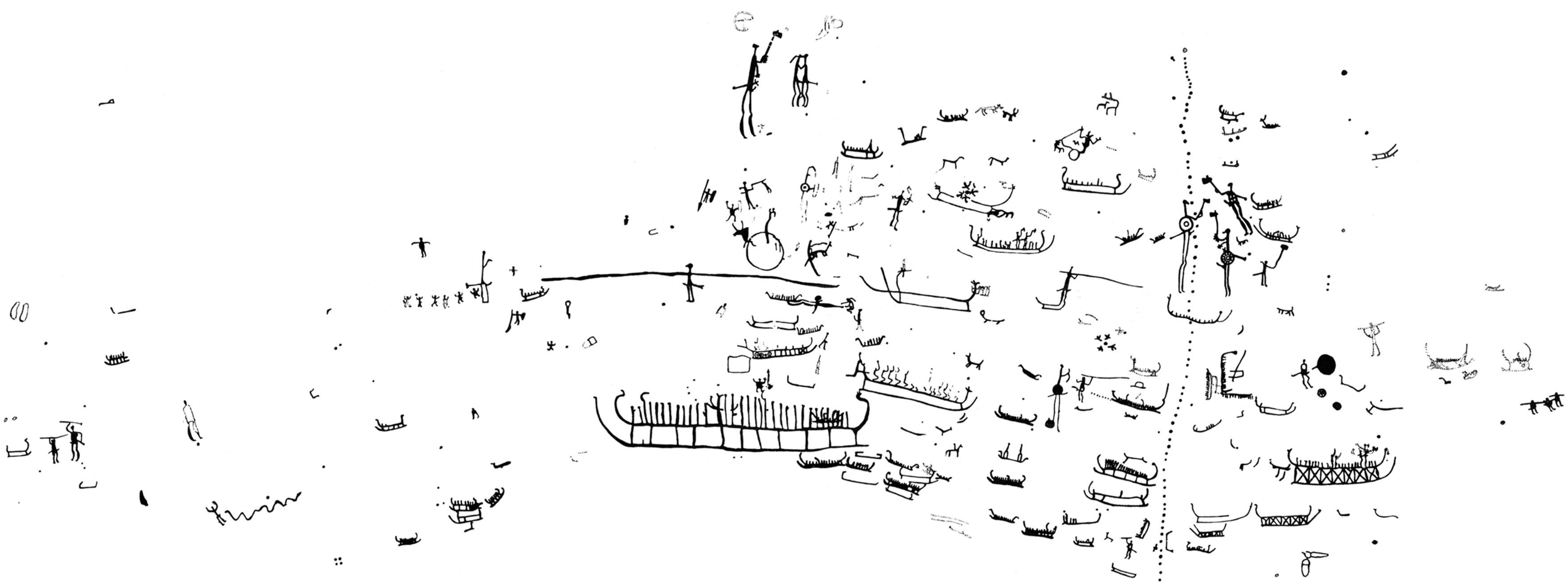

Fig. 9: Hele Vitlycke-ristningen, på hvilken de 8 motivers placering kan ses. Endvidere kan det ses, hvad der ikke er taget med. (Tegning: H. Rostholm)

The entire Vitlycke carving, in which the position of the 8 motifs can be seen. It can also be seen what has been omitted.

Endnu et par eksempler på mytens nedslag i området skal nævnes.

Tanum sn. nr. 302, Tuvene 1³ er en lille koncentreret udgave af samme historie.

Fig. 10: Hele Tanum sn. nr. 302, Tuvene 1³
The entire carving, Tanum parish no. 302, Tuvene 1³.

Tuvene 1³. (fig. 10)

Formel tolkning: Hellen er meget i stykker, overfladen af klippen er sprængt fra af frosten, så der løber vand under den. Den formelle beskrivelse er følgende: Til venstre ved en lodret spalte i klippen en fallisk, hornet skikkelse med sværd og en ikke-fallisk skikkelse med hestehalefrisure forbundet ved hoften. Skråt nede til højre herfor en fallisk, hornet skikkelse med sværd rækkende mod et skibsbilledes stævn, længere til højre, under kølen på et lille skib en liggende, fallisk skikkelse med fremhævet scrotum, uden horn, men med sværd, foran fallos en skålgrube, ved hovedet en lille siddende ikke-fallisk skikkelse med rundt hoved. Ved fødderne af den liggende en fallisk, hornet skikkelse med sværd og økse. Alle tre sværd er med vinget dupsko, øksen er skafthuløkse. Partiet omkring hovedet på den liggende er noget forvitret. På Baltzers afbildning pl. 41:3 (42) ses omfanget af denne forvitring, men ved nøje analyse af klippen kan hovedet skelnes; om det har været hornet kan ikke afgøres. Partiet over det store skib er helt bortvitret. Vandflodslinier: Ned over parret til venstre flyder en strøm, der bøjer af og flyder hen under hele scenen. En anden strøm flyder ned over den liggendes hoved. En tredie strøm går ned over øksebæreren i scenens højre side.

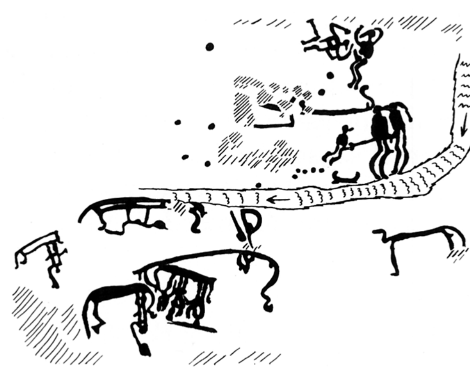
Reel tolkning: Ristningen indeholder de koncentrerede hovedelementer af myten. Figuren til højre kan være MOT, der endnu holder øksen efter at have dræbt BA'AL, der ses liggende på »dødens strand« ved skibene, med den siddende ANAT ved hovedgærdet (Motivet spejlvendt i forhold til Vitlycke 1⁴). Den stående hornede skikkelse bag hende må så være afløseren ATHTAR, der er 3,5 cm mindre end MOT, som er 47 cm.
Parret ved klippespalten udgør naturligvis et Hieros Gamos, som nok snarere skal betyde det afsluttende Hieros Gamos efter BA'ALs genopstandelse, end mødet på »dødens strand«, selvom denne tolkning er mulig, da der i klippens minilandskab flyder vand under deres fødder. Copulationen mellem BA'AL og kvien ses ikke her, men den liggende BA'ALs frugtbarhed er meget stærkt markeret, stærkere end de andre mandspersoners, måske

med en skålgrube foran fallos. Det skal tilføjes, at kun en nøje klippeanalyse kan skelne denne skålgrube.

Døden og genopstandelsen med de for forståelsen strengt nødvendige figurer er tilstede og må indicere en sujetoverensstemmelse med mytens hovedindhold.

Det tredie og sidste eksempel fra ristningerne i Bohuslän skal være Tanum sn. nr. 422, Kalleby 1^5 (Västergård), som er karakteristisk ved, at minilandskabet er helt utvetydigt, som beskrevet side 105.

Fig. 11: Hele Tanum sn. nr. 422, Kalleby 1^5, Västergård.
The entire carving, Tanum parish no. 422, Kalleby 1^5, Västergård.

Kalleby 1^5. (fig. 11)

Formel tolkning: Klippen ligger således, at man oppe fra højre ser en skurestribe der skråner ned næsten mod midten af den, og fortsætter nærmest på langs ad klippen. Her løber vand når det har regnet, og det samme sker, hvis man overfylder et lille bassin i klippens øverste højre hjørne. Hvor denne vandstribe begynder at løbe på langs ad klippen, står to skikkelser vendt mod hinanden. Til højre en skikkelse med hestehalefrisure, til venstre en figur med sværd med vinget dupsko. Figurerne er forbundne ved de næbagtige ansigter og ved hofterne. Bag den sværdbevæbnede en lille fallisk skikkelse med næbhoved, der som de øvrige er uden arme. Mellem parrets og den lilles fødder et lille skib med kølen mod vandstriben. Over gruppen et langt slankt skib. Til venstre over parret to skikkelser: Til højre en fallisk skikkelse med næbhoved og to oprakte arme over hovedet, forbindelse mellem krop og lår ses ikke; til venstre for denne svæver vandret en fallisk, med sværd bevæbnet figur med oprakte arme og med næbhoved, vendt ned mod vandstriben og med sværdet opad. Neden for vandstriben ses seks skibe og skibsfragmenter med kølen vendt opad mod vandstriben. To skibe yderst til venstre er hver bemandede med een fallisk figur med knaphoved og et redskab i den ene oprakte arm. Kun den ene har sværd

ved siden. Et andet skib, som ligger noget på skrå i forhold til retningen på de to andre, har måske tre skikkelser om bord. På en lang båd nærmest vandstriben en uidentificerbar figur. Partiet til venstre for de øverste figurgrupper er skadede, måske kan rester af et skib skimtes her.

Reel tolkning: Klippen indeholder et Hieros Gamos mellem BA'AL og ANAT, som foregår på »dødens strand«, der er stærkt markeret ved muligheden for flydende vand, mod hvis to bredder skibene vender deres køl. Bag parret afløseren (ATHTAR). På denne helle mangler copulationen mellem BA'AL og kvien. Over parret ser jeg i de to vinkelstillede figurer til højre MOT, som rækker armene op i jubel over, at det er lykkedes at få ram på BA'AL, der ligger næsegrus. At det er MOT, ser jeg i, at hans senere partering allerede er antydet ved adskillelsen mellem lår og krop. Som på Tuvene 1[3] altså mytens historie i et kort begreb. Døden og derefter BA'ALs og ANATs møde på dødslejet og efter opstandelsen i een scene.

Nedenfor vandstriben antydes måske et helt andet led i myten: opfiskningen af kaosguden YAM, efter at BA'AL havde dræbt ham i indledningen til myten (43) eller kulthandlingen. I myten sker opfiskningen ved to ægyptiske »altmuligmænd« KATHIR og KHASIS fra hver sin båd (44).

Et eksempel fra Danmark. (fig. 12)

På Engelstrupstenen (45) ses en opstilling af figurer, der rummer alle hovedpersonerne i myten. Der er ikke noget handlingsforløb, men den, der har været fortrolig med myten, har nikket genkendende til stenens billede, der giver det s. 103 nævnte sammentrængte udtryk for mytens indhold.

Formel tolkning: På stenens øverste halvdel ses et stort skib med mandskabsstreger, en af disse forlænget med et hoved med ører eller horn. Over to af de mellemste mandskabsstreger to linier, der fører op til runde figurer, til venstre en der er mindre end den til højre. Over mandskabsstregerne til venstre en lille fallisk skikkelse med front mod venstre, muligvis med sværd. Til højre for de to runde figurer et lille dyr. Til venstre for skibsstævnen en skikkelse højere end den øverste med front mod venstre med markerede arme og sværd, som fattes med den ene hånd; til venstre for ham under en skramme i stenens overkant to buede streger. Under det store skib til højre et mindre skib med mandskabsstreger og endnu en skibsstævn uden forbindelse med skibet. Til venstre for dette skib to skikkelser: Den venstre en ikke–fallisk skikkelse med nedadbøjet højrearm og vinkelløftet venstre arm, med front mod højre. Foran denne skikkelse en cirkel med svag skålgrube i midten og til højre for cirkelen en ikke–fallisk skikkelse med hestehalefrisure vendt mod venstre med skrævende buede ben med svag skålgrube imel-

lem. Der kan være diskussion om armene. De kan se ud til begge at være løftede på hver sin side af hovedet, men der kan også anes to løftede arme til venstre for hovedet.

Stenen er en hård ujævn granitsten, som viser overfladeforvitring og skrammer.

Reel tolkning: Opstillingen kan tolkes som hele handlingen i myten samlet i een opstilling på en skibsmarkeret »dødens strand«.

Jeg tolker de to nederste figurer således: Skikkelsen til venstre for cirkelen er BA'AL, cirkelen er ikke solen, som i de traditionelle tolkninger, men indgangen til dødsriget »jordgudernes hul«, til højre for dette står ANAT, markeret som kvinde ved hestehalefrisuren og ved skålgruben mellem benene. BA'AL er på vej til sin død med ANAT jamrende ved sin side. Han er fremstillet både levende og død. Til venstre for BA'AL står MOT med ryggen til og sætter sit sværd tilbage i skeden. Over det store skib ATH-

Fig. 12: Engelstrupstenen (foto: P. V. Glob)
The Engelstrup stone.

TAR, den mindre, som på Vitlycke 1[4]. De løse streger under skrammen til venstre for MOT kan være rester af endnu en skikkelse, hvis øvrige legeme er forsvundet med skrammen. I givet fald har det været YAM, kaosguden, som BA'AL overvinder i BA'AL III* C, B, A. Tilbage af tegn på stenen er da de to runde figurer over det øverste skib.

At der til Ba'als-kulten også har hørt dyrkelse af sol og måne er helt klart. Her skal blot antydes, at i myten SHAGAR og SHALIM OI L. 18 sætter præsterne ved et ritual måneguden YARIKHs tegn i stilling eller på en stage. I linien mangler derefter 3 bogstaver.

Det lille dyr yderst til højre øverst, må indtil videre være utydet.

Dette kan kun være en forsmag på den sujetoverensstemmelse, jeg har fundet frem til mellem den mediterrane myteverden og visse nordiske ikke-arktiske helleristningsscener. Kaosproblematikken er kun antydet; sol- månebilleder, vogne, tvekampe og meget mere må vente til en større sammenhæng, men det fremlagte materiale skulle være nok til at vise, at metoden, som her er anvendt, kan bruges og måske gennem overraskende resultater skaffe os indblik i en begrebsverden, som billederne alene ikke kan lukke op for, og som vi ellers kun antydningsvis kan ane.

Tegnforklaring til de oversatte tekster

Tavlerne er markeret f.eks.	I*
Colonnerne, f.eks.	v = 5
eller	ii = 2
Linierne ved	L.

Ord eller dele af ord i [ ] er conjekturer, d.v.s. ord eller dele af ord indsat, hvor teksten er i stykker, men giver utvivlsomt mening, hvis disse ord eller bogstaver tilføjes. Conjekturerne er væsentligst overført fra Drivers tekstudgave, men der er undtagelser herfra.

(( ))	betyder, at teksten på tavlen er utydelig, men at indføjelsen hviler på nøje granskning af tavlens muligheder.
[· · ·]	betyder, at teksten er så meget i stykker, at conjekturer ikke er mulige.
ooo	betyder, at hele stykker af tavlen mangler og rekonstruktion af den forsvundne tekst er mulig.
( )	for oversættelsen til dansk, nødvendige indskud eller alternative gloser.

Oversatte tekster

Behandlede og nævnte helleristninger

med L. Baltzers serie- og tegningsnumre i parantes.

SUMMARY

Myths and Rock-carvings: Preliminary to an iconographical investigation of some Scandinavian petroglyphs with a view to discovering whether these reflect certain Mediterranean myths or their derivatives

The author mentions from the earlier research on the background of the Nordic petroglyphs in particular Oscar Almgren's (6) and P. V. Glob's (3) works. He had seen illustrations of petroglyphs which reminded him of the main theme of the Ugaritic myths which became known in 1929 when they were found on tablets at Ras Shamra in northern Syria (4). The texts were written down between 1400 and 1350 B.C. in Ugaritic, north Canaanite sister-dialect of classical Hebraic.

The part of the Ba'al myths which is relevant to the interpretation of the rock carvings treated in the following is in brief as follows: The fertility god BA'AL has vanquished the god of chaos YAM and obtained a temple for himself after a struggle with the almighty EL. The god of death MOT thereafter demands that BA'AL visit the realm of death. BA'AL meekly obeys. Before this he copulates with a heifer. BA'AL's sister and beloved ANAT, daughter of EL, entreats the gods GUPN and UGAR to find the dead BA'AL. They find him on the "strand of death". ANAT arrives and grieves over him. The sun god SHAPASH helps her with the burial on Mount SAPON. EL asks his wife ATHIRAT for one of her sons as king instead of BA'AL. ATHTAR mounts BA'AL's throne in vain. ANAT avenges BA'AL by killing and dismembering MOT. BA'AL rises again, fights an equal battle with MOT, and ANAT and BA'AL are reunited on SAPON.

The method in this investigation is based on Sophus Müller's and A. Furumark's requirement (7) that before an interpretation of a picture is attempted, a formal, detailed description should be given; cf. K. Friis Johansen's iconographical investigation of the Greek vase paintings and their congruence with events in the Iliad (8). The following work consists of a description of individual motifs and thereafter an interpretation in relation to the mythical material with all the individual features contained in the motif. Where this motif is associated with others, which accord with a situation from the myth, this will further support the interpretation. Motifs and motif combination can form a course of events which in the artist testifies to a knowledge of the myth or of strong derivatives of this. The Ugaritic text has been taken by the present author from G. R. Driver: *Canaanite Myths and Legends*. Edinburgh 1956 (1971). On p. 103 the other text basis is given. Text references follow Driver.

First example (Fig. 1-9):
Bohuslän, Sweden, Tanum parish no. 1. Vitlycke 1[4]

Motif no. 1 (fig. 1). Description: A phallic figure with extremely long arms, and a boat under each. Interpretation: A fertility god; the long arms signify great power. The literal translation from SHAGAR and SHALIM E.1, L. 33b – R ii, L.1 (9) is "EL's hand grows long as the sea", with parallel reference to the Old Testament's Psalm 72,8: "He shall have dominion also from sea to sea", which can refer to Babylonic belief that the earth is everywhere surrounded by water, as a Babylonic picture of the world from 600 B.C. shows (12). The god's power extends from sea to sea, which is also marked in the miniature landscape of the rocks, where as elsewhere the figures are carved in relation to still or running water, in a miniature landscape fitting the landscape of the myth.

Motif no. 2 (fig. 2). Description: A tall phallic figure with a sword approaches from the left followed by seven smaller figures. The presence of a seventh figure is open to discussion. Interpretation: Ba'al myth I* v., L. 1-25 (14), where the god of death MOT invites BA'AL to visit him in the realm of death with his seven servants, his dew daughter and his shower daughter. The tall figure (with bound feet?) is thought to be BA'AL (L. 1–11).
Motif no. 3 (fig. 3). Description: At the far right above the other of the god's long arms a sword-bearing phallic figure in close contact with the rump of an animal. Interpretation: Copulation scene between BA'AL and a heifer, who is his female counterpart ANAT, on the "strand of death", L. 18–21. Parallel rock sites: Tanum parish no. 160 and Skee parish no. 22. Cf. also Theocrates' description of Adonis's bridal bed, which is his funeral boat (17) and to the Egyptian scenes, in which Isis is impregnated by Osiris in the embalming house (18, 19). The scene shows Middle Eastern fertility cult, as the Jews experienced it (Lev. 18, 23–24). The concept "strand of death" is discussed in note 22, the author being in agreement with Driver and Dussand on this translation, since the Ugaritic word *mmt* means the frightful, painful death.
Motif no. 4 (fig. 4). Description: To the left of the copulation scene a dotted circle, to the left of this a horned animal head, a weakly pricked body above the circle and over this a figure with both legs in front of the circle. Interpretationz. A woman giving birth to a bull. Text basis: BA'AL IV iii, L. 19: "She (ANAT in L. 9 and 17) gives birth to a bull, a bull to BA'AL" (25), and L. 35–37 (26) where ANAT rejoices that an ox has been born to BA'AL.
Motif no. 5 (fig. 5). Description: A sword-bearing phallic figure lies with his legs towards a boat; behind this a figure with pony-tail coiffure is squatting with arms outstretched towards the head of the prostrate figure. In front of the body two vertical strokes. Interpretation: cf. BA'AL I* vi, L. 28-31 (28) where ANAT finds BA'AL on the "strand of death" and rends her clothes. Motif no. 5 is found with motifs no. 1–4 to be the best indication that the BA'AL myth is represented or present in a strong, almost correct derivative form. Cf. Plutarch's description where the dead Osiris is washed ashore at Byblos (30). The vertical strokes in front of the woman are interpreted as a symbolic vulva, with parallel to the Sumerian goddess Inana, who sings the praises of her vulva (32).
Motif no. 6 (fig. 6). Description: Obliquely to the right under the female figure a small phallic figure with a sword. Interpretation: The figure is BA'AL's usurper ATHTAR who in BA'AL III i, L. 16–18 (34) is made king by EL, but is too small for his throne. ATHTAR's role as god of irrigation is treated. ATHTAR is also found in several duel motifs.
Motif no. 7 (fig. 7). Description: Above the bull and the circle a poorly preserved figure, possibly with three arms. In extension of the bent right arm is a weapon, on which hangs a small armless figure. Interpretation: ANAT avenges BA'AL's death on the god of death MOT. Cf. BA'AL III ii, L. 30–37 (34). BA'AL rises again but MOT must die first. His cremation and sowing in the field reminds one of some of the Bronze Age barrows and the events around these: one wonders whether plough marks (Aggersund Kalkværk and Hjerpsted) and cremation finds with coffin burials of unburnt corpses are manifestations of burial rituals in connection with mythical beliefs of the kind dealt with here. ANAT's treatment of MOT is the prerequisite of BA'AL's resurrection.
Motif no. 8 (fig. 8). Description: A large, phallic, sword-bearing, two-armed figure, which in one bent arm holds an axe obliquely towards a couple, one of whom has a pony-tail coiffure and the other a sword. They are bound at head, hips, and knees.

Interpretation: This is *hieros gamos*, sacred marriage, the marriage which perpetuated life after the death of nature, and the real subject of the whole myth. This is suggested in a damaged "Fragment III" (39). It is this motif which is the climax of the cult and which in other petroglyphs sets us on the track of a congruence with the myth, especially where it is combined with the man-animal motif.

Second example (Fig. 10):

Tanum parish no. 302, Tuvene 1[3], a smaller concentrated version of the same myth. The figure to the right is MOT who has just killed the fallen BA'AL. BA'AL is found on the strand of death by squatting ANAT, while ATHTAR stands behind her to the left. The couple above the rock cleft represent the mythical *hieros gamos*.

Third example (Fig. 11):

Tanum parish no. 422, Kalleby 1[5] (Västergård). Here the miniature landscape is distinct and tested by the author's experiment. The *hieros gamos* couple stand with their feet in water, which runs in a cleft of the rock when it rains. With their keels towards the strip of water are ships. Behind the couple is the usurper ATHTAR and above them the scene where BA'AL falls before MOT.

The Engelstrup stone (44) (Fig. 12):

Here the figures are seen in another characteristic manner, arranged as actors on a stage in a pregnant expression of the whole story. Above is the usurper, below a man and woman around the "earth gods' hole" where BA'AL is to be placed after his death. To the left of the group is MOT, sheathing his sword after the death of BA'AL. The female figure has pony-tail coiffure like many of the female figures in Bohuslän.

How the myth or its derivatives reached the Kattegat coast from the Mediterranean is not discussed, but it is suggested that it may have been carried north with the craft of bronze-casting.

Ove Bruun Jørgensen
Undløse v. Tølløse

Oversættelse: Peter Crabb

Motiverne nr. 1-8, Tuvene 1[3] og Kalleby 1[5] er reproduceret på grundlag af forfatterens egne tegninger.

Motifs no. 1–8, Tuvene 1[3] and Kalleby 1[5] are reproduced on the basis or the author's own rubbings.

NOTER

1) Sven Nilsson: Skandinaviska Nordens Ur-invånare II, Stockholm 1862.
2) Pehr Hasselrot – Åke Ohlmarks: Hällristningar. Stockholm 1966.
3) P. V. Glob: Helleristninger i Danmark, Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter VII, 1969, p. 182 f. Om en parringsscene mellem mand og dyr fra Tanum socken nr. 1, Vitlycke 1[4]. Samme: Højfolket, København 1971 p. 116 f.
4) Fundhistorien, se Claude F. A. Schaeffer: Ugaritica I, Mission de Ras Shamra, Tome III, Bibliothèque Archéologique et Historique, Tome XXXI, Paris 1939.
   Kort oversigt over fundhistorien hos G. R. Driver: Canaanite Myths and Legends, Edinburgh 1956 (1971), p. 1.

5) Arvid S. Kapelrud: BA'AL IN THE RAS SHAMRA TEXTS, København 1952, p. 13 f., hvor også er citeret Johs. Pedersen: Acta Orientalia 18, 1939, p. 3 ff.
6) Oscar Almgren: Hällristningar och Kultbruk, Stockholm 1926–27.
7) P. J. Riis: Arkæologi og klassisk kunst, København 1972, p. 117.
8) K. Friis Johansen: Iliaden i tidlig græsk Kunst, København, 1934.
9) Not. 4 anf. Driver, p. 122–123.
10) Driver omskriver det ugaritiske ord, yd, der betyder »hånd« til »fallos« (the organ). Det er uden grund i konteksten, der viser, at EL efter at have udstrakt sine hænder øser vand op dermed. Teksten kan på en måde »afsexualiseres« på dette sted ved at blive oversat ordret, hvilket også giver den rigtige mening.
11) Sammenlign: Exodus 14,16; Salme 89,26; Jeremias 31,35; Esajas 51,15.
12) Se tavlen med verdensbilledet, som er nr. 92687 i Cuneiform Texts from Babylon, Tablets etc. in the British Museum, Part XXII, Plate 48. Oversættelse af tavlens tekst ved Ernst F. Weinder, Boghazköj-Studien 6, p. 85 ff.
Se også Bruno Meisner: Babylon und Syrien, II p. 111, Heidelberg 1925.
13) Tanum sn. nr. 25, Tegneby 4^3, Aspeberget; Askum sn. nr. 70 A, Rished.
14) Driver, p. 106–107 f.
15) Cyros H. Gordon: Före Bibelen och Homeros, Stockholm 1964, p. 123.
16) Anders Wihlborg: Hällristningar och Järnålders graver, p. 7 i »Småländska Kulturbilder« 1972, Jönköping.
17) Flemming Friis Hvidberg: Gråd og Latter i Det gamle Testamente, København, 1938, p. 19. Sigurd Müller: Theokritos, Udvalgte Digte, København 1915, »Adonisfesten«, p. 84–101, især p. 97, Hieros Gamos-stedet.
Martin P. Nilsson: Olympen, København 1966, p. 182 ff.
Parallellen er i og for sig kun forsvarlig eftersom Adoniskulten, stammende fra Syrien, må være en afledning af Ba'alskulten, se Johs. Pedersen, Israel III–IV, København 1934, Exkurs II, Den israelitiske vinhøstfest, p. 552.
18) C. E. Sander-Hansen: Ægyptiske Religiøse Tekster, Verdensreligionernes Hovedværker 1. bd. 1953, her cit. tekster fra prinsesse Anchnesneferibres sarkofag, c. Mysteriet om Osiris' genoplivelse p. 44 og 46 og 45.
19) Plutarch »De Iside et Oriside« oversættelse af Kap. 12–20 af H. O. Lange, Verdensreligionernes Hovedværker, Religiøse Tekster fra det gamle Ægypten, København 1921, p. 8.
20) Arvid S. Kapelrud: Vår konge er BA'AL, Oslo 1973, p. 45.
21) Citat fra Kapelrud: BA'AL IN THE RAS SHAMRA TEXTS, p. 69 note 1.
22) Scenen foregår på »dødens strand« (šḥl mmt), således oversætter også Driver alle tre steder med støtte hos Dussaud »the strand of death«. Dussaud henviser til en arabisk parallel: sâḥilu mamatin (plain of death).
Se hertil BA'AL I* v L. 19 (Driver p. 106-107); vi L. 7 (Driver p. 106-107) og BA'AL III ii L. 20 (Driver p. 110–111) og Drivers note 5 p. 107 (henvisning til Dussaud), p. 147 glosen: »šḥl« med note 17 og p. 162 glosen: »mmt«.
Dussaud går ud fra roden: »mwt«, samme rod som bag ordet »mt«, der hos Virolleaud og Bauer har med »døden« at gøre: »Døden« og som navn på dødsguden MOT eller MUT (Driver, p. 161 glosen: »mt«).
I Kapelruds »Ba'al in the Ras Shamra texts«, 1952 p. 121 oversættes »šḥl mmt« slet ikke, men trækkes sammen til et navn šḥlmmt, hvad han kan gøre med støtte i selve tavlen BA'AL I*, col v, men i Kapelruds omskrevne udgave: »Vår konge er Ba'al« 1973 p. 44, 67 og 68 oversættes udtrykket ved »Mametus løve« under henvisning til, at betegnelsen er kendt fra den babyloniske verden om dødsguden Nergal.
På hebræisk er שׁחל (schḥl) maskulinum og et poetisk ord for »Løven« (egl. »brøl«, derefter »brøleren«), men på ugaritisk er š, som der står i teksten, ikke שׁ (sch), men שׂ (sh) og desuden findes på hebræisk (det ugaritiske sprogs søsterdialekt) derivatet ממות (den skrækkelige, smertefulde død) af ordet מות, som må formodes at ligge nærmere »mmt« end det babyloniske »Mametus«, som anført hos Kapelrud. Jeg vil holde mig til oversættelsen »dødens strand« på grundlag af Dussauds henvisning til den arabiske parallel, og til dette, at i alle tre nævnte steder er »dødens strand« en poetisk parallellisme til det ovenfor stående »dødens grund« (års dbr). Endvidere ses det ikke i

de nu kendte tekster, at dødsguden MOT (mt) har betegnelser, der blot minder om ordet løve. MOT er tyr, okse eller af menneskeskikkelse som BA'AL, jfr. III vi L. 18 (rûm) (Driver p. 114–115). I myten NIKKAL og KATHIRAT ii 2 kaldes BA'AL for: lbu = med det hebræiske לבא, som betyder løve.

I BA'AL I* i L. 15 bruger GUPN og UGAR ordet »løvinde« (lbet) i en sammenligning med MOTs appetit på BA'AL. Her havde ordet »lbu« været mere nærliggende, hvis man i øvrigt fra mytefortællernes side havde en fornemmelse af, at MOT kunne sammenlignes med Nergal og udstyres med hans attributter.

Men de kendte dele af myterne har kun ovennævnte sted i NIKKAL og KATHIRAT betegnelsen »løve« i forbindelse med BA'AL, der jo er MOTs modsætning i det kultiske drama; det ville derfor også være mærkeligt alene af den grund at møde betegnelsen for løve med henblik på MOT, hvis det ikke var brugt i forbindelse med BA'ALs hævnkamp mod MOT, som ordet »tyre« og »okser« og »slanger« er det om dem begge; jfr. BA'AL III vi L. 17–20. Men det er det ikke, og hvis der skulle have været en hel sikker mening i at anvende udtrykket »Mametus løve«, skulle man også have forventet, at der andre steder i myterne havde været andre stærke, direkte indslag fra den babylonisk-assyriske religiøse verden, men det ses endnu at mangle, selvom der på anden måde har været rige forbindelser af anden art mellem Ugarit og Babylon, hvorfra vi nok har paralleltræk til gudeverdenen i øvrigt, men altså ingen direkte overførsler af elementer af så speciel art som udtrykket »Mametus løve«.

23 Pehr Hasselrot och Åke Ohlmarks: Hällristningar, Stockholm 1966, p. 96.

24) Driver, p. 11 note 2: Virolleaud har selv to muligheder for rækkefølge:
1. VI, III*C, III*B, III*A, V, II, I*, I i, III, I vi, IV.
2. V, VI, II, I*, I, IV, H (Hadadmyten), III, V.
Gaster har også to:
1. Hovedserie III* C, B, A; II, I*, I
2. Secundaserie V, H, IV, VI.
Gordon: III* C, B, A, V, VI, II, I*, I, III, I, I*, IV, H.
Drivers udgave følger Virolleauds 1. serie.

25) Driver, p. 116–117.

26) Driver, p. 118–119.

27) Claude F. A. Schaeffer, Ugaritica IV, Mission de Ras Shamra, Tome XV, Bibliotèque Archéologique et Historique, Tome LXXIV, Paris 1962, p. 45.

28) Driver, p. 106–109.

29) Jfr. note 18, nævnte værk p. 67.

30) Se henvisning til note 19, H. O. Lange p. 6.

31) A Dictionary of Egyptian Civilization, London 1962, p. 166 c og 259 b.

32) Se den seneste oversættelse af disse digte hos Samuel Noah Kramer: »The sacred Marriage Rite«, Ariel nr. 37, Jerusalem 1971, p. 66.

33) Ovenfor cit. p. 63.

34) Driver, p. 110–111.

35) Tanum sn. numrene 273, Varlös 1^3; 302, Tuvene 1^3; 422, Kalleby 1^5; 423, Kalleby 2^5. Askum sn. nr. 70 A, Rished.

36) Driver, p. 20, som henviser til T. H. Gaster, »Thespis«, New York 1950, p. 122–8.

37) Stine Wiell: En høj i Hjerpsted, KUML 1975, p. 83-97

38) Til Egtved og Erslev se bl.a. Johs. Brøndsted: Danmarks Oldtid II, København 1938, p. 48 og 109 f.

39) Driver, p. 120–121.

40) Claude F. A. Schaeffer: Ugaritica II, Mission de Ras Shamra, Tome V, Bibliotèque Archéologique et Historique Tome XLVII, Paris 1949, p. 121 ff.

41) R ii L. 17, Driver p. 122–123.

42) L. Baltzer: Hällristningar från Bohuslän, I serie, Göteborg 1881.

43) BA'AL III*C, B, A; Driver, p. 76–83.

44) BA'AL II ii L. 31 f.; Driver, p. 97–98.

45) Fra Engelstrup, Engelstrup mtr. nr. 6a, Grevinge sogn, Ods herred, Holbæk amt. Nat. Mus. inv. nr. B. 6988.